

i avisen. Eller vejen går gennem en intens kildepleje, hvor grænserne mellem det professionelle og det private forhold udviskes totalt. Udveksling af stof bliver til et spørgsmål om vennetjenester mellem to parter, som begge har en kommerciel interesse i at få eksponeret sporten eller sig selv positivt overfor mediepublikummet.

Set i det lys bliver det vanskeligt at kombinere personorienteringen med en mere selvstændig, kritisk journalistisk linje. På lang sigt kan det derfor udmærket tænkes, at de enkelte aviser bliver nødt til at vælge og mere konsekvent rendyrke ét af de to forskellige spor, som henholdsvis Ekstra Bladets og Jyllands-Postens sportsjournalistik har lagt ud.

Noter

- 1 Funktionsdifferentieringen er ikke et nyt fænomen på sportens område, men har været under udvikling, siden radiomediet efter OL i Berlin 1936 begyndte regelmæssigt at dække store danske og internationale sportsbegivenheder.
- 2 De iagttagede udviklinger er ikke tilfældige eller forbigående. Flere forhold bekræfter, at der er tale om forandringer i et mere langsigtet perspektiv. Først og fremmest har den skærpede konkurrencesituation på avismarkedet betydet, at også sportsredaktionerne på adskillige dagblade er blevet inddraget i en generel produktudvikling. Det gælder f.eks. Berlingske Tidende, Jyllands-Posten, Ekstra Bladet og Århus Stiftstidende. Det reflekterer i nogen udstrækning, at de enkelte sportsredaktioner ikke kan opretholde en position som en autonom enhed på aviserne med en særskilt journalistisk tradition – men på sin egen måde må tilpasse sin journalistiske linje til avisens overordnede journalistiske profil.
 Presset på sportsjournalisternes rolle fremgår også inddirekte af lanceringen af et medlemsblad, *Den Gyldne Pen*, i foreningen Danske Sportsjournalister i 1994. Et blad hvis formål blandt andet var at diskutere journalistrollens udvikling og vilkår.
- 3 Det er selvfølgelig ikke kun træk ved sporten selv, som influerer mediernes repræsentation af sporten. Historisk set har især tv-mediet sat nye rammer for avisjournalisterne, idet læserne nu ofte må formodes at have set begivenhederne selv – og i nogle tilfælde endda bedre end avisens udsendte reporter. Det stiller f.eks. nye krav til journalistikkens troværdighed.
- 4 Stærk inspireret af Susanne K. Langer sammenfatter Georg Warming sportsbegivenhedens symboliseringsform som præsentativ i modsætning til diskursiv. Det er i dette spændingsfelt mellem præsentative og diskursive symboliseringsformer, at sportsjournalisten formidlingsmæssigt befinder sig.
- 5 Denne synsvinkel er især inspireret af Frederik Stjernfelt og Nils Gunder Hansens fænomenologiske analyse af fodboldspillet som konstitutivt spilfænomen.
- 6 Der er tale om en kombineret kvantitativ og kvalitativ undersøgelse af læsningen af sportssiderne i Århus Stiftstidende. Projektet var et led i et undervisningsforløb på Institut for Informations- og Medievidenskab på Aarhus Universitet i november 1996.
- 7 Se Korsgaard for en uddybende beskrivelse af amatørsidealernes tilknytning til forestillingen om en fri meningsdannelse i den borgerlige offentlighed.
- 8 For en udfoldet analyse af håndbold-transmissionernes udtryksside se Frandsen 1997.

Litteratur

- Birrell, Susan (1992) »Sport som ritual« in *Centring* nr. 3 årgang 1, 1980
- Dahlgren, Peter: »Introduction« in Dahlgren, Peter (ed.): *Journalism and Popular Culture*, Sage
- Dayan, Daniel & Katz, Elihu (1992) *Media Events. The live broadcasting of history*, Harvard University Press
- Frandsen, Kirsten (red.) (1997) *Sport i Århus Stiftstidende – en læserundersøgelse*. Upubliceret rapport fra Institut for Informations- og Medievidenskab.
- Frandsen, Kirsten (1997) *Dansk Sportsjournalistik. Fra sport til publikum*. EN DJH-Rapport. Danmarks Journalisthøjskole
- Hansen, Niels Gunder & Stjernfelt, Frederik (1988) »Fodbold – spil, struktur og hypoteser« in *Litteratur & Samfund* nr. 44
- Korsgaard, Ove (1982) *Kampen om kroppen*, Gyldendal
- Rowe, David (1992) »Modes of Sports Writing« in Dahlgren, Peter (ed.) *Journalism and Popular Culture*, Sage
- Warming, Georg (1987) *Fodbold – Sprog og kult.* Centring Småskrifter. Forlaget Bavnebanke.

Kirsten Frandsen er ajunkt ved institut for Informations- og Medievidenskab Aarhus Universitet

Lederen

Af Torben Vestergaard

Som en tilkendegivelse af redaktionens meninger og holdninger er lederen en væsentlig avisgenre – ikke blot for avisen selv, men også for mange af dens læsere. Ikke desto mindre er lederen relativt ubeskrevet i medieforskningen. Artiklen vil råde bod på denne mangel ved at beskrive lederens særlige tekstuelle træk. Til dette formål belyses forskellene mellem leder og nyhedsartikel, hvorefter lederens struktur og kommunikative formål behandles ud fra teksttype- og genreteori. Dette giver mulighed for at analysere de teksttyper og det inventar af argumentationsformer, som den konkrete leder kan benytte sig af, når der skal vurderes, fortolkes, anbefales, opfordres etc. Afslutningvis diskuteres, om den gængse opdeling af avisstoffet mellem det neutralt rapporterende og partisk kommenterende egentlig er så vandtæt, som det idealtypisk antages.

Lederen og dens kontekst

Blandt alt det andet stof, der bringes i den danske dagspresse, er der én type, der klart markeres som forskellig fra det omgivende stof, nemlig lederen. I de tre store landsdækkende omnibusaviser findes lederen under avisens logo på venstresiden af et dobbelttopslag et godt stykke inde i avisen – *I Berlingske Tidende* og *Jyllands-Posten* i første sektion, i *Politiken* i anden sektion. I alle tre aviser indeholder de pågældende sider i øvrigt en stor tegning, der ligesom lederen kan ses som en kommentar til en aktuel begivenhed, breve fra læserne, et eller flere længere indlæg fra bladets faste kolumnister eller andre eksterne skribenter samt, for *Jyllands-Posten* og *Politikens* vedkommende, dagens kronik, ligeledes normalt forfattet af en ekstern skribent (i *Berlingske* trykkes kronikken sammen med kulturstoffet i anden sektion). Med undtagelse af læserbrevene er indlæg fra eksterne skribenter normalt ledsaget af forfatterens fotografi, og alle indlæg på disse sider, inkl. tegningen, er signerede. Det er således tydeligt markeret, at indlæggene på disse sider er personlige synspunkter, der står for skribentens egen regning. Med én undtagelse: lederen, der ikke bærer nogen personlig signatur, men som til gengæld i kraft af sin placering under logoet fremstår som avisens stemme i et forum, der i øvrigt er markeret som debat blandt (næsten) ligemænd. Denne organisation af ledersiderne, der i øvrigt forekommer i næsten identisk form i den britiske presse (Vestergaard under udgivelse), går igen i

de tre Stiftsstedender, mens *De Bergske Blade* – f.eks. *Dagbladet Holstebro – Struer* – trykker lederen sammen med nyhedsstof inde i bladet. Blandt specialaviserne følger *Kristeligt Dagblad* og *Weekend-Avisen* de tre hovedblades mønster, idet den sidstes ledere dog er signerede. Det samme gælder *Information*, der desuden viser, hvor stor vægt den tillægger lederne, ved at bringe dem på for- og bagside. Endvidere trykker *Ekstra Bladet* og *Aktuelt* lederen på side 2, for førstnævntes vedkommende sammen med læserbreve, for sidstnævntes sammen med længere kommentarer af navngivne gæsteskrivere. Endelig markeres indtrykket af diskussion mellem lige parter allertydeligst i *BT*, der bringer lederen på venstre side af et dobbelttopslag inde i bladet, under overskriften 'Det mener BT', mens resten af dobbeltsiden indeholder kommentarer og læserbreve, under overskriften 'Det mener læserne'.

Lederen er altså i alle tilfælde allerede typografisk markeret som noget særligt, nemlig som avisens stemme, og i langt de fleste tilfælde gøres der desuden opmærksom på, direkte eller gennem konteksten, at vi her har at gøre med meninger og holdninger og ikke nyheder. Det er denne artikels hensigt at undersøge, hvad det er, der typisk karakteriserer lederen som en holdningsdiskuterende og formidlende tekst i sammenligning med avisens centrale nyhedsformidlende tekster. Jeg vil indledningsvis karakterisere lederen i forhold til nyhedsartiklen. Derpå skal jeg undersøge lederens centrale kommunikative formål, at udtrykke menin-

ger og holdninger, i lyset af teksttype- og genre-teori. Og endelig skal jeg vende tilbage til spørgsmålet om ledertekstens og nyhedstekstens forskellighed.

Genrer, schemata og stereotypier

Vi mennesker indplacerer uvægerligt nye fænomener i kendte kategorier:

'Before we can decode the message we have to rectify the signals – we have to fit what we actually observe to a model of what we have been taught to expect' (Leech 1967: 62)

Og vores reaktion på et fænomen er i høj grad betinget både af egenskaber ved fænomenet selv og af vores forventninger til den kategori, som vi har rubriceret det under. Når vi taler om mennesker, kalder vi den slags etablerede kategorier *stereotypier* (jf. Dahl, 1995), når vi taler om situationer, kalder vi dem *frames, scripts*, eller *schemata* (se Tannen 1979), og når vi taler om tekster, kalder vi kategorierne for *teksttyper* eller *genrer*. Vi kan betragte disse kategorier som modeller af verden, som fortæller os, hvad vi kan vente at møde, og som gør det muligt for os at skabe orden i en verden, der ville tage sig totalt entropisk og fragmenteret ud, hvis vi skulle begynde forfra, hver eneste gang vi står over for et nyt fænomen. Det er takket være den slags modeller, at vi overhovedet er i stand til at agere over for nye fænomener. Tekster er fænomener i verden, og som det er tilfældet med alle andre fænomener, er også vores reaktion på tekster betinget dels af træk ved teksten selv, dels af vore forudfattede holdning til den kategori, som vi har tilordnet teksten. At det forholder sig sådan viser sig tydeligt, når vi støder på tilfælde af 'genreimitation' (jf. Frandsen et al. 1997: 121-123), hvor f.eks. en reklame forsøger at tage sig ud, som om den er en redaktionel tekst, og af samme grund skal markeres med ordet 'reklame' eller 'annonce'.

Pressens genrer

De trykte mediers tekster falder i to hovedgenrer: reklamer og redaktionelt stof, og det redaktionelle stof falder yderligere i tre genrer: servicemeddelelser, nyheder og kommentar (jf. Bell 1991: 13). Da servicemeddelelser (børslistor, valutakurser, radio- og TV-programmer mm.) knap nok kan kal-

des tekster, vil jeg i det følgende helt se bort fra dem og koncentrere mig om nyheder og kommentarer. I det redaktionelle stof er den centrale genre naturligvis nyhedsartiklen, hvilket viser sig på en række punkter: når vi ser bort fra tabloidaviserne, er det denne genre, der dominerer avisens forreste sider, det er den, der spiller den altafgørende rolle i journalistuddannelsen, og det er afgjort også den, der har tiltrukket sig størstedelen af den videnskabelige interesse i avisens sprog.¹ Da nyhedsartiklen således kan siges at være den 'normale' avistekst og helt bestemt er den bedst undersøgte, vil jeg derfor som udgangspunkt beskrive, hvorledes lederen som genre afviger fra nyhedsartiklen. Eksempel 1, der gengiver første afsnit af *Politikens* (28.10.97) forsideomtale af privatiseringen af Tele Danmark, udviser en række træk, der er karakteristiske for nyhedsartiklen:

Tekst 1: 'Tele Danmark privatiseres', forsideartikel *Politiken* 28.10.97 (uddrag)

Danmarkshistoriens største udenlandske investering kom i hus i går. Staten har solgt sin aktieandel af Tele Danmark til det amerikanske selskab Ameritech og har fået 29 milliarder – mere end prisen på Storebæltsbroen – i statskassen.

Dermed er kun knap 12 procent af Tele Danmark på danske hænder. Resten ejes primært af amerikanske og britiske selskaber og investorer, herunder 42 procent af Ameritech.

Den danske regering har valgt at sælge til en privat amerikansk virksomhed – et af verdens ti største teleselskaber – fremfor en europæisk eller dansk.

– Der findes ingen mulig dansk strategisk partner. Og ingen har kunnet give os et mere spændende tilbud end Ameritech, siger finansminister Mogens Lykketoft (S), der kan skumme mange flere milliarder kroner af salget end forventet.

1. Den omtaler en begivenhed, som indebærer en radikal forandring af den kendte sociale orden (White 1997), og som derfor har høj nyhedsværdi (Galtung & Ruge 1973).
2. Artiklen gør udtrykkeligt selv opmærksom på, at den omhandler forhold af høj nyhedsværdi: der er tale om 'Danmarkshistoriens største udenlandske investering...'²

3. Denne begivenhed har fundet sted i den umiddelbare fortid set i forhold til det pågældende medies publikationscyklus (Bell 1991: 14), hvilket for et dagblads vedkommende vil sige 'i går'.
4. Udover omtalen af selve den fortidige begivenhed beskriver artiklen også dens nutidige konsekvenser: 'Dermed er kun knap 12 procent...'
5. Såvel den fortidige begivenhed som dens nuværende konsekvenser er *faktuelle* forhold, dvs. forhold hvorom der i hvert fald i princippet kan være absolut sikkerhed.
6. Artiklen indeholder også en vurdering, 'Ingen har været i stand til at give os et mere spændende tilbud...', men denne vurdering tilskrives udtrykkeligt en anden kilde end artiklens forfatter: 'siger finansminister Mogens Lykketoft...'

Lad os nu betragte det første afsnit af *Politikens* leder om det samme emne:

Tekst 2: 'Fri telefon', leder *Politiken* 28.10.97 (uddrag)

Med salget af statens dominerende aktiepost i Tele Danmark bliver det nationale telefonselskab reelt et datterselskab i den amerikanske Ameritech-koncern. Privatiseringen, der begyndte i 1994, er fuldbyrdet – og fra første færd overtog udenlandsk kapital 80 pct. af de udbudte aktier. Nu er der sat endeligt punktum for et forløb, der startede med fusionen af de regionale telefonselskaber og siden har vendt op og ned på telebranchen samt dens forbrugere og ansatte.

Med erfaringerne fra fusionen, liberaliseringen af telemarkedet og den delvise privatisering føler vi ikke trang til at begræde, at staten nu har solgt sin resterende aktiepost i Tele Danmark. For selskabet har helt tydeligt haft vanskeligheder med den nødvendige omstilling fra halvoffentlig monopolvirksomhed til fri konkurrence midt under en teknologisk revolution med digitale telefoncentraler, mobiltelefoni og en eksplosion i helt nye teleydelser.

Lederen refererer tydeligt til samme begivenhed som forsideartiklen, men afviger fra den på en række områder:

1. Den omtalte begivenhed forudsættes bekendt: 'salget af statens dominerende aktiepost'.
2. I de første ni linier omtales et begivenhedsforløb i fortiden, men det er et forløb, der går meget længere tilbage end 'i går', nemlig helt til 1994.
3. Den anden halvdel af afsnittet indeholder et antal eksplicitte vurderinger af det omtalte begivenhedsforløb, 'føler vi ikke trang til at begræde...', 'selskabet har helt tydeligt haft vanskeligheder...'...den nødvendige omstilling...'
4. Vurderingerne tilskrives på ingen måde en ekstern kilde; tværtimod er kilden udtrykkeligt identificeret som artiklens forfatter: det editoriale *vi*.
5. Af de tre vurderinger anføres de to sidste som begrundelse for den første, markeret af konjunktionen 'for', der er med andre ord tale om, at lederen argumenterer.

Argumentation og vurdering

Vi så, at den slags udsagn, som nyhedsartiklen selv tager ansvaret for, er faktuelle påstande, medens dens vurderinger udtrykkeligt tilskrives en ekstern kilde. Lederen derimod fremsætter helt åbent vurderende udsagn på eget ansvar. Faktuelle påstande er påstande om forhold, hvorom der kan være absolut sikkerhed. Det vil sige, at eventuel tvivl eller uenighed kan løses ved f.eks. at slå spørgsmålet op i et leksikon, ved at spørge en ekspert eller et øjenvidne, eller i sidste ende ved at foranstalte en undersøgelse. En faktisk påstand er enten sand eller falsk. Når vi taler om vurderende udsagn, er spørgsmålet om sandhed derimod irrelevant. Vurderinger er nemlig ikke sande eller falske, men mere eller mindre rimelige. Ingen empirisk undersøgelse kan nogensinde afgøre om salget af Tele Danmark var en glædelig eller sørgelig begivenhed. For det afhænger i sidste ende af, hvad den enkelte anser for godt eller skidt: *in casu* af vores holdninger til, om det offentlige skal eje og drive erhvervsvirksomhed. Dette betyder imidlertid ikke, at vurderende udsagn er rent subjektive ytringer hinsides rationel diskurs. For selv om vi ikke kan bevise vores vurderingers sandhed, kan vi underbygge dem ved at angive vores begrundelser for dem. Når vi gør det, argumenterer vi. Argumentation

er en verbal aktivitet, som vi benytter for at afklare spørgsmål, hvorom der kan være uenighed eller tvivl.³ Og den typiske leder er nødvendigvis argumenterende, netop fordi den beskæftiger sig med de aspekter ved begivenhederne, hvorom der nødvendigvis må være uenighed og tvivl.

Udsagn om den slags aspekter vil jeg kalde vurderende udsagn. De omfatter følgende typer: værdidomme, anbefalinger, fortolkninger, forudsigelser og årsagsforklaringer. Jeg har tidligere behandlet dem mere indgående (se videre Vestergaard 1996, under udgivelse) og skal her blot give en kort eksemplifikation:

Værdidomme handler om et forholds ønskværdighed eller moralske værdi:

1. Hvis Ameritech vil overføre deres teknologiske og forretningsmæssige know how til Tele Danmark, skal de være velkomne. (Pol. 28.10.97)

Anbefalinger er forslag til handling i den givne situation:

2. [...] Tele Danmarks medarbejdere bør kræve, at Ameritech overfører sin angiveligt progressive personaleudviklingspolitik. (Pol. 28.10.97)

Fortolkninger fortæller læseren, hvad de manifesterede begivenheder 'i virkeligheden' betyder:

3. Når en kriminel får 15 års fængsel, så er der tale om en alvorlig frihedsstraf, som ikke alene skal opfattes som en sanktion mod forbryderen, men som nok så meget er udtryk for, at samfundet i en længerevarende periode må have lov til at føle sig sikret mod ny kriminalitet. (Berl. 28.10.97)

Forudsigelser kan senere vise sig at have været sande, men på det tidspunkt, hvor de fremsættes, hviler de nødvendigvis på skøn:

4. Det er nærmest uundgåeligt, at en af virkningerne vil blive færre ansatte i Tele Danmark. (JP 28.10.97)

Årsagsforklaringer er en slags omvendte forudsigelser: vi kan konstatere, at en begivenhed fulgte en anden, og forvente, at en begivenhed vil følge en anden, men i sidste ende hviler antagelsen af en kausal forbindelse mellem dem på et skøn:

5. Tele Danmark forrefter endog sin egenkapital noget bedre end Ameritech.

En del af forklaringen er naturligvis, at Ameritech sælger telefonservice i benhård pris-konkurrence, mens Tele Danmark endnu på nogle områder nyder godt af historiske takstrettigheder fra monopoldagene. (JP 28.10.97)

Det er lederens opgave at vurdere, forklare, anbefale etc., og ledere er hyppigt argumenterende, netop fordi argumentet er den eneste mulige underbygning af vurderende udsagn.

Genrer og teksttyper

Jeg har hidtil brugt udtrykkene 'genre' og 'teksttype' nogenlunde i flæng, men er nu nødt til at klarlægge min brug af terminologien. 'Genre' bruges traditionelt om forskellige slags skønlitterære tekster som f.eks. 'tragedie', 'komedie', 'roman', 'novelle', 'sonet', etc., idet man antager, at medlemmer af den samme genre vil have en række formmæssige fællestræk. Men i dagligsproget bruger vi også begrebet om kommunikative fænomener, der anses for at tilhøre samme kategori ud fra rent funktionelle eller kontekstuelle kriterier. Vi kalder 'brevet', 'fædrelandssangen', 'salmen' og 'sølvbryllupstalen' for genrer, uanset at de hver især kan realiseres på en række forskellige måder. I overensstemmelse med den lingvistiske genreteori (Swales 1990, Bahtia 1993, Pilegaard & Frandsen 1996) vil jeg i det følgende bruge begrebet på en måde, der minder mest om dagligsprogets, idet jeg vil lade kontekstuelle og funktionelle faktorer tælle som afgørende kriterier. En genre er således en klasse af kommunikative fænomener, der anvendes i en given kontekst af en given gruppe personer – det som Swales (1990) kalder *kommunikationsfællesskab* – med henblik på at realisere et givet kommunikativt formål.⁴ Ideen om et kommunikationsfællesskab eller en intenderet læser er her central, for det første fordi tekster, der for udenforstående er en gang uforståeligt sludder, kan være sammenhængende og meningsfulde for medlemmerne af tekstens kommunikationsfællesskab. Og for det andet, fordi overvejelser over en teksts intenderede læser, som vi skal se, kan være afgørende for, hvilket kommunikativt formål analytikeren tillægger teksten.

Selv om man således vælger en tekst-ekstern genredefinition, er det naturligvis en kendsger-

ning, at de tekster, der realiserer en genre, normalt udviser en række fællestræk. Dette er en simpel følge af deres fælles kommunikative formål: hvis man vil fortælle en historie, må ens tekst nødvendigvis indeholde et antal sætninger, der beskriver en temporal sekvens, og hvis man vil fremsætte vurderinger, forslag, fortolkninger etc., er der en overvejende sandsynlighed for, at ens tekst vil indeholde argumentation. Det er endvidere sandsynligt, at sådanne tekster vil indeholde en beskrivelse af den situation, der tages op til vurdering. Og endelig kan teksten indeholde en mere eller mindre direkte appel til læseren om at acceptere tekstens vurderinger hhv. følge dens opfordringer.

Vi vil altså forvente, at lederens primære kommunikative formål er at vurdere eller stille forslag, og at den som støtte herfor desuden argumenterer, beskriver og appellerer. En teksttypologi, der klassificerer den slags tekster i forhold til andre tekster, er på deduktivt grundlag opstillet af Longacre (1972, 1992). Ved hjælp af begrebsparrene +/- temporal sekvens og +/- projektion (svarende til 'fremtid' vs. 'ikke-fremtid') etablerer Longacre fire basale teksttyper:

Figur 1

	- projektion	+ projektion
+ temporal sekvens	<i>narrativ</i>	<i>procedural</i>
- temporal sekvens	<i>fremstillende</i>	<i>hortativ</i>

Narrative tekster beretter om en serie begivenheder, der fremstilles, som foregået i fortiden (det gælder også science fiction). *Procedurale* tekster foreskriver en serie fremtidige handlinger, man må foretage sig for at opnå et bestemt formål, hvad enten det drejer sig om at programmere en videomaskine eller at lave en sauce hollandaise. *Fremstillende* tekster beskriver eksisterende tilstande/problemer og mulige løsninger. Og slutteligt tilskynder *hortative* tekster læseren til at udføre en eller flere fremtidige handlinger. I Longacre (1992) foreslås yderligere en teksttype, nemlig *persvasiv*, der er en mellemtype mellem fremstillende og hortativ.

Enhver teksttype har hos Longacre en karakteristisk konfiguration af 'dybdestrukturelle træk' (moves). Det er vigtigt at notere sig, at disse træk er langt mere abstrakte end det, der omtales som 'stages' hos Eggins & Martin (1997), 'moves' hos Bhatia (1993) eller 'træk' hos Frandsen et al. (1997). Der er således ikke noget simpelt forhold

mellem et 'træk' og et overfladestrukturelt tekstsegment (se også Coulthard 1994, Hoey 1994). For eksempel kan trækket 'problempræsentation' i en reklame – en hortativ tekst – udmærket realiseres af et stykke narrativ tekst (jf. Vestergaard & Schrøder 1985: 50-54). Den manglende identitet mellem trækstruktur og tekstuel sekvens viser sig endvidere i, at modellen ikke forudsætter nogen bestemt rækkefølge mellem trækkene i en faktisk tekst. For fremstillende, persvasive og hortative tekster ser trækstrukturen ud som vist i figur 2. Det må bemærkes, at det langt fra er alle tekster, der udviser den fuldt udfoldede firetræks-struktur, og tekster med tre, to eller kun ét træk er hyppige. Når vi støder på tekster med kun ét træk (f.eks. 'Drik coca-cola', og se videre nedenfor), må dette træk anses for obligatorisk for den pågældende teksttype (jf. de 'diskriminative træk', Bahtia 1993). I figur 2 er det træk, som Longacre anser for obligatorisk for den enkelte teksttype, markeret med en pil.

Figur 2

- Fremstillende*
 beskriv problemet
 foreslå løsning(er)
 argumenter for løsning(er)
 ♦ evaluér løsningsforslag
- Persvasiv*
 beskriv problemet
 foreslå løsninger
 argumenter for løsninger
 ♦ appeler om tilslutning
- Hortativ*
 etabler autoritet
 beskriv problemet
 ♦ udsted ordre (evt. nedtonet)
 skab motivation

Ifølge det syn på teksttyper og genrer, der her er foreslået, realiseres genrer af teksttyper. Og selv om der nok er mere og mindre normale realisationer, er der ikke noget en-til-en forhold mellem de to begreber. Således er madopskriften og betjeningsmanualen eksempler på forskellige genrer, men samme teksttype (den procedurale), ligesom romanen og nyhedsartiklen begge er narrative tekster. På den anden side kan en given genre realiseres af forskellige teksttyper: for lederens vedkommende har vi således en genre, der kan realiseres

af både fremstillende, persvassive og, omend sjældnere, også hortative tekster.

Lederens struktur: teksttype og diskursfællesskab

I stedet for at se fremstillende, persvassive og hortative tekster som klart afgrænsede kategorier kan man også betragte dem som punkter på en skala, der spænder fra mest direkte til mindst direkte appellerende. Så betegner den hortative tekst det mest direkte appellerende yderpunkt, den persvassive tekst befinder sig i en midterposition, og den fremstillende betegner det mindst direkte appellerende. Da hver teksttype er kendetegnet ved en speciel konfiguration af træk, vil en undersøgelse af lederens trækstruktur derfor i vidt omfang være det samme som en beskrivelse af lederens persvassiv-strategi.

Hortative ledere er i det moderne avissystem, hvor partiavisen er afløst af omnibusavisen, næsten naturnødvendigt sjældne, da aviser er tilbageholdende med at indtage rollen som den, der tør anbefale, endsige foreskrive, sine læsere bestemte politiske handlinger. Men de forekommer, som i *Berlingske Tidendes* og *Jyllands-Postens* utvetydige opfordring til at stemme Ja ved EU-afstemningerne d. 02. juni 1992 og d. 18. maj 1993. Herudover forekommer direkte handlingstilskyndelse mest, når tabloidpressen – især *Ekstra Bladet* – i noget, der minder om genreimitation (jf. Frandsen et al. 1997: 122-123), indtager en attitude, som om de taler direkte til en politiker. For eksempel i *Ekstra Bladets* ironiske

6. Men mas bare på, Lykketoft. Hvorfor nøjes med at gøre knæfald for kapitalen, når du kan kaste dig i støvet for den? (EB 28.10.97)

i anledning af salget af Tele Danmark. I et tilfælde som dette er der næppe tvivl om, at den intenderede læser ikke er finansminister Lykketoft, men derimod bladets menige læser.

I andre tilfælde må man imidlertid regne med en i egentlig forstand 'dobbelt læserkreds', bestående af på den ene side politikere og andre indflydelsesrige personer og på den anden side af bladets menige læsere. I sådanne tilfælde kan det være vanskeligere at afgøre, om en opfordring rettet til f.eks. en minister skal tages for pålydende (i hvilket tilfælde teksten som helhed vil være hortativ), eller

om den skal opfattes som en holdningstilkendegivelse adresseret til bladets menige læsere, og teksten følgelig må opfattes som fremstillende eller persvasiv:

7. Hvem der har ansvaret for, at det er kommet så vidt, skulle ministeren måske skænke en tanke, inden hun beskylder andre for at kaste benzin på bålet. (JP 06.11.97)

Der forekommer dog ganske enkelte tilfælde, hvor der er så tætte relationer mellem en avis og et segment af den politiske elite, at vi – i det mindste i ekstreme situationer – kan antage, at en tilsyneladende hortativ tekst også reelt er stilet til den eller de personer, som er i stand til at udføre den handling, der tilskyndes til. Et eksempel på denne situation har vi i *Berlingske Tidende* opfordring til Hans Engell og den konservative partiledelse efter Engells spirituskørsel i februar 1997:

8. En partileder overlader det ikke til nogle andre at tage stilling til, om man kan være partileder og statsministerkandidat med en dom for spirituskørsel i strafferegistret. Den beslutning træffer man selv.

[...]

Derfor bør han selv træffe beslutning om i hvert fald for en periode at træde tilbage til en mindre fremtrædende post. Efter et valg kan han og partiet så gøre situationen op på ny. (Berl 21.02.97)

Denne opfordring blev som bekendt taget for pålydende, og dagen efter var Engell gået af.

Fremstillende tekster

I langt de fleste ledere er direkte appel til læseren helt fraværende eller i det mindste så afdæmpet, at de må karakteriseres som fremstillende.

Tekst 3: 'Vind og gas' *Aalborg Stiftstidende* 24.10.97

Den, som har meget, skal mere gives. Til denne gamle sandhed har det nyrige Norge føjet en ny dimension: i Anderledes-landet strides alle om det hele, også om de energikilder, som naturen har foræret dem – vandkraft, olie, gas og nu også vind i møllevingerne.

Lige nu går bølgerne – en af de naturkræfter som teknologien endnu ikke har tæmmet – høj-

est omkring naturgassen. Skal den fortsat eksporteres med god fortjeneste, skal den omdannes til strøm på to planlagte gaskraftværker i skærgården og eksporteres som overskuds-energi til kontinentet over kablet til Danmark, eller skal den forarbejdes på gaskraftværker i Tyskland?

Men det virkelig store spørgsmål er: Skal det mindre CO₂-udslip fra gassen modregnes i Tysklands, Norges eller Europas miljøregnskab?

Desuden støder de norske eksportplaner ind i det hidtil så harmoniske udvekslingsprogram mellem Danmark og Norge, strøm til Danmark som nu, da Norge har vandkraft nok, og kul fra Danmark som i 1996, da Norge havde tørke. Da steg det danske CO₂-udslip med 50 pct., som det ville være naturligt at binde i halen på Norge. Det er altsammen vand på miljøminister Svend Auken's (S) mølle, når han nu skal drøfte miljørigtig balance med de nye norske ministre for energi og miljø, Marit Arnstad (Senterpartiet) og Guro Fjellanger (Venstre). De er begge erfarne veteraner i miljø og naturværn.

'Vind og gas' (AaSt 24.10), er et eksempel. Teksten beskriver et problem, der opstår ved energiekspor- t: nemlig hvorvidt reduktioner i den belastning, som fremstillingen af en bestemt portion elektricitet har påført miljøet, skal krediteres producentlandets eller forbrugerlandets CO₂-konto. Men der foreslås ingen løsninger, ligesom der ikke diskuteres alternativer. Teksten må med andre ord anses for at indeholde kun ét træk, men i modsætning til hvad Longacre stipulerer (jf. ovenfor), er dette træk ikke 'evaluering af løsningsforslag', men derimod 'problembeskrivelse'. I den henseende er 'Vind og gas' teksten karakteristisk. I flertallet af ledere er det nemlig dette træk, der optager mest plads, og når der kun er ét træk, er det netop 'problembeskrivelse'.

En mere udfoldet fremstillende tekst finder vi i tekst 4, 'USA svigter' (Pol 24.10.97), om USAs modvillige udspil til klimaforhandlingerne i Japan i efteråret '97.

USA svigter

EU må sende miljø-signal over Atlanten

USA HAR MED præsident Bill Clintons slappe udspil i klimaforhandlingerne sat sig selv i den internationale skammekrog. Præsidenten har i de seneste måneder erklæret sig enig i truslen om, at afbrændingen af kul og olie er ved at påvirke Jordens klima i en skæbnesvanger retning. Desto større er skuffelsen over, at den amerikanske præsident nu kommer med et ringere forslag end det, hans forgænger, George Bush, hårdt presset accepterede i Rio for fem år siden.

1. I stedet for at stabilisere sit tårnhøje CO₂-udslip i 1990, vil USA nu vente til mellem 2008 og 2012 – selv om rapport på rapport dokumenterer, at betragtelige CO₂-reduktioner kan opnås uden at koste velfærd.

BILL CLINTON er bundet på hænder og fødder af en konservativ kongres, men præsidenten ligger som han har redt. Alt for længe har han tøvet med at inddrage offentligheden i en sag, USA har en særlig forpligtelse til at tage alvorligt. Alt for længe har Bill Clinton behaget den gamle del af industrien, der kommer til at tabe på en omstilling, frem for at støtte nye industrier, der kommer til at tjene penge på energibesparelser, energieffektiviseringer og vedvarende energi.

2. SPØRGSMÅLET er nu: Hvad bør EU gøre? Reaktio- nerne fra miljøkommissær Ritt Bjerregaard, den tyske udenrigsminister Klaus Kinkel og den danske miljø- og energiminister Svend Auken er passende hårde. De bør følges op med et forsøg på at strikke en progressiv klimaaf- tale sammen med den store gruppe af u-lande, der på det forberedende klimamøde i Bonn i disse dage netop har spillet positivt ud.

Ulempen ved en sådan alliance vil naturligvis være, at USA – og dermed 25 procent af verdens CO₂-udslip – sættes uden for FN's klimakonvention, når 'detaljerne' skal forhandles på plads den 1.-10. december i Kyoto, Japan.

3. Det bliver vi i første omgang desværre nødt til at lære at leve med. Op mod 75 procent af udslippet vil – afhængig af hvem andre større CO₂-syndere som Japan, Australien og New Zealand sværger troskab – immervæk være omfattet. Et god aftale, der lægger politisk pres på bagstræberiske nationer, vil så klart være at foretrække frem for alternativet: Uendelige forhalinger fremført af den amerikanske præsident som bugtaler for bl.a. kul- og olieindustrien.

POLITIKEN

Den indledes af en problembeskrivelse (1), der udgør over halvdelen af teksten; i de følgende otte linier foreslås en løsning (2), og i de sidste 14 linier (3) følger en evaluering af løsningsforslaget. 'USA svigter' er interessant på flere måder. For det første viser den, at avisens egen måde at segmentere teksten på kun i ringe grad afspejler tekstens logiske struktur, idet avistekster af hensyn til læseligheden bruger langt flere indrykninger, end strukturen begrundet. Men når man ser bort fra antallet af

markerede segmenter, er der for det andet et ganske ligefremt forhold mellem tekstuelle segmenter og indholdsmæssige træk: 'problem', 'løsning' og 'diskussion' svarer helt entydigt til hvert sit afsnit af teksten. Endelig er teksten bemærkelsesværdig i og med, at de tre tekstafsnits funktioner er umisforståeligt markeret på den sproglige overflade:

kvens. Det ser vi et eksempel på i tekst 5, 'Længe leve Systembolaget' (Aktuelt 24.10.97), som kommenterer EU-domstolens overraskende kendelse til fordel for Sveriges opretholdelse af Systembolagets monopol på alkoholsalg.

2a. Det var en god dag for handelsstandsforeningerne i Frederikshavn og Helsingør i går, da EF-domstolen i sag C-189/195 *Almänna Aktageren mod Harry Franzén* gav Sverige lov til at fastholde Systembolagets monopol på at sælge alkohol i Sverige. Men det var en endnu bedre dag for EU og Sverige.

Sagen handlede om den festlige og provokerende skånske købmand Harry Franzén, der så skrækkeligt gerne vil have lov til at sælge sprut til tørstige svenskere fra sin butik. Selvfølgelig vil en købmand det.

1. Men domstolen fastslog, at det på ingen måde er i strid med unionens grundlov, Rom-traktaten, at svenskerne har monopoliseret spritsalget til 384 statslige butikker med 550 udleveringssteder. Og domstolen gik et skridt videre. Den anerkendte, at Systembolaget er en integreret del af svensk sundhedspolitik.

Dommerne hæftede sig ved, at der er et formål med Systembolagets monopol: Folkesundhed. Og ved, at monopoliet ikke udgør en hindring for, at udenlandsk alkohol finder vej til svenske gæner. Hvilket jo er så sandt, som det er sagt, hvad enhver kan forsi- kere sig om ved at besøge en af Systembolagets butikker.

2b. At domstolen ønsker en mindre ændring i reglerne for, hvem der må importere alkohol til Sverige, er uden betydning. Det centrale er, at EF-domstolen anerkender, at svenskerne er

DEN SVENSKE STATS SEJR VED EF-DOMSTOLEN

Længe leve Systembolaget

svenskere og har indrettet deres land på en svensk måde - og lægger det til grund, når den juridiske afgørelse træffes og paragrafferne vejes imod hinanden.

Svenske regeringer har altid været stærkt bekymrede over læren ved et udbredt alkoholmisbrug i befolkningen. Op imod en halv million svenskere har i dag alvorlige alkoholproblemer, skønner Socialministeriet i Stockholm, som er lykkeligt over gårdsdagens afgørelse fra Luxembourg. **2.c**

3. De svenske politikere har valgt en løsning, hvor Systembolaget er et centralt element i alkoholpolitikken. De må så leve med den stadig strøm af tørstige svenskere til Danmark - og fulde svenskere den modsatte vej. I hvert tilfælde så længere algifterne gør nuren tilkørende. Og med et udbredt ljeunerbrænderi.

Her i Danmark er vi gået en anden vej. Her sælges sprut overalt og stort set til hvem som helst. Hvis det da ikke deles gratis ud til skoleungdommen

fredag eftermiddag, som i Frederikshavn for nylig. En enkelt uge om året bekræfter befolkningen i store annoncer om faren for alkoholmisbrug, men ellers kan danskerne drikke nogenlunde frit og uforskyrret. Og det gør de så. Derhjemme, på værtshusene og på gadehjørnerne og de kommunale bænke. Skaderne løber op i mellem 20 og 30 milliarder om året.

Det fine perspektiv ved gårdsdagens dom er at den - inden for de givne juridiske rammer, domstolen er sat til at følge - lader svenskerne beholde deres eget svenske bud på en løsning af et af vor tids allerstørste sundhedsproblemer. Hvilket nok er værdt at lægge mærke til i en tid, hvor EU-modstanderne både i Sverige og Danmark tordner løs om den altopslugende union, som vil bortviske landenes særpræg og selvstændighed.

Det passer jo ikke, og godt det samme. Længe leve Systembolaget, så længe svenskerne vil beholde det!

EF-domstolen anerkender, at svenskerne er svenskere og har indrettet deres land på en svensk måde. Det er værdt at lægge mærke til i en tid, hvor EU-modstanderne i Sverige og Danmark tordner løs om den altopslugende union, som vil bortviske landenes særpræg og selvstændighed.

Problem: præsidentens *slappe* udspil har skabt *skuffelse*; han har *tøvet alt for længe* og har støttet den gamle del af industrien, *der er imod energibesparelser* etc.

Løsning: EUs og Danmarks reaktioner har været *passende* og *bør følges op* med et forsøg på at etablere en progressiv aftale.

Evaluerings: en sådan aftale er ikke fri for *ulemp*, men er dog at *foretrække frem for alternativen*.

Et så simpelt forhold mellem tekstens overflade og dens indholdsmæssige struktur er sjældent. Vi skal senere i dette afsnit samt i næste se eksempler på de to komplicerende faktorer - rekursivitet og indlejring -, som analysemodellen åbner mulighed for. Teksten kan imidlertid også kompliceres ved manglende overensstemmelse mellem den indholdsmæssige trækstruktur og tekstens lineære se-

Denne tekst illustrerer en variant af den fremstillende tekst, der er meget hyppig i danske avisledere, nemlig en treleddet struktur med trækkene 1) Situation - 2) Vurdering - 3) Diskussion. Men i dette tilfælde svarer trækket Vurdering ikke til ét men til tre tekstsegmenter (markeret med 2.a, 2.b, 2.c). Teksten indledes med en vurdering (det var en god dom), derefter får vi en beskrivelse af situationen: sagens historie og dommens baggrund og detaljer. Så vender teksten i (2.b) tilbage til vurderingstrækket, i form af en begrundelse for den oprindelige vurdering i (2.a): dommen er god fordi den tillader nationale forskelligheder. Derefter følger et diskuterende afsnit (3), der uddyber temaet om forskelligheder, og endelig gives der i (2.c) endnu et argument for vurderingen i (2.a): dommen er god, fordi den modbeviser EU-modstandernes snak om en union, der vil ensrette alt.

Denne struktur er interessant fra et alment tekstteoretisk synspunkt. Men den er endnu mere interessant, fordi den på slående vis demonstrerer,

hvorledes det cykliske princip (jf. Bell 1991, van Dijk 1988), der normalt strukturerer den temporale progression i avisernes narrative tekster – i nyhedsartiklerne – med effekt kan anvendes i en leder: først kommer hovedpointen, vurderingen af dommen, så følger baggrundsinformation, så flere detaljer om hovedpointen, så diskussion, og endelig vendes der endnu en gang tilbage til hovedpointen.

I 'En rigtig dom' (tekst 6), som er *Jyllands-Postens* leder om samme emne, finder vi igen trækstrukturen Situation – Vurdering – Diskussion. Denne gang i rækkefølgen 1 – 3 – 2.

Jeg skal ikke sige mere om trækkene Diskussion og Vurdering, der ganske ligetil svarer til hvert sit tekstsegment, og som yderligere er ganske klart sprogligt markeret: 'Gårsdagens dom er på flere punkter *overraskende*' (3) hhv. 'Det er *glædeligt*, at EF-Domstolen vælger at respektere nationale særpræg, når de ikke er i strid med EU-retten' (2). Det, der gør denne tekst interessant, er trækket Situation. På trods af den typografiske markering vælger jeg at tolke afsnit (1.a) og (1.b) som delsegmenter i et

'En rigtig dom', *Jyllands-Posten* 24.10.97

En rigtig dom

1a.

MAN KUNNE næsten høre lettelsens suk i Frederikshavn og Helsingør, da EF-Domstolen i går blåstemplede Sveriges verdenskendte monument: Systembolaget.

Dermed skulle de to havnebyers indtægtsgrundlag fra frihedshungrende svenskere være sikret.

1b.

Sagen begyndte, da en købmand i det sydlige Sverige, Harry Franzén, valgte at betragte sig selv som borger i EU's Indre Marked.

Den europæiske købmand mente, at den status gav ham ret til at sælge vin fra sin forretning. Betragtes vin måske ikke som et landbrugsprodukt i lande som Frankrig, Spanien og Italien? Og skal enhver vare ikke kunne handles frit i Det Indre Marked?

Den svenske stat delte ikke købmandens fortolkning og gik til domstolene, der straks sendte sagen videre til EF-Domstolen i Luxembourg.

Torsdag afgjorde Domstolen så, at Systembolagets monopol på salg af øl, vin og spiritus ikke er i strid med EU's regler. Dog fastslår Domstolen, at de svenske regler om, hvem der kan godkendes som leverandør til Systembolaget og restauranter, er for restriktive.

Gårsdagens dom er på flere punkter overraskende.

Det hører ikke til sædvane, at Domstolen vælger at tilsidesætte en indstilling fra EU's generaladvokat, men det skete i dette tilfælde. Et sundhedstegn og ubestrideligt godt for retsbevidstheden, at EF-Domstolen demonstrerer sin upartiskhed.

Ikke mindst var det overraskende, at Domstolen valgte at følge det svenske argument om, at institutionen Systembolaget er skabt og bør bestå »af hensyn til folkesundheden«.

Det er glædeligt, at EF-Domstolen vælger at respektere nationale særpræg, når de ikke er i strid med EU-retten. Og det er ikke tilfældet her.

Systembolaget behandler samtlige producenter ens. Faktisk er udbuddet i Systembolaget imponerende bredt.

Det er svenskernes valg, hvordan de foretrækker at føre deres alkohol- og sundhedspolitik.

Den ligger milevidt fra dansk mentalitet, men lige så lidt som andre skal blande sig i danskernes omgang med alkohol, tilkommer det udenforstående at blande sig i, hvordan svenskerne indretter sig.

3.

2.

større segment, der i sin helhed realiserer trækket Situation. Ganske vist indeholder (1.a) en vurdering 'der var lettelse', men kilden til denne vurdering er ikke skribenten selv, sådan som det er normalt i lederen. Den tillægges derimod befolkningerne i Frederikshavn og Helsingør. Ydermere beskrives den som en del af en begivenhed, der kunne observeres i den nære fortid – 'i går'. Herefter følger i (1.b) historien bag den begivenhed, der fandt sted 'i går', og i en flashback-teknik følges hele forløbet til og med 'torsdag' (dvs. 'i går'). Det samlede tekstsegment (1.a-1.b) må således ud fra rent tekst-interne overvejelser karakteriseres som en narrativ tekst, der oven i købet er struktureret cyklisk, ligesom avisens nyhedshistorier normalt er. Men fordi denne narrative tekst indleder en leder, tolker vi den uden videre som en realisation af trækket Situation. Eksemplet her viser således for det første, hvordan en tekst af én type – og med sin egen interne struktur – kan *indlejres* under et træk i en overordnet tekst af en anden type. For det andet at tolkningen af et tekstsegment afhænger af den kontekst, det er anbragt i.

En persvasiv tekst

Politikens leder fra d. 19. maj, 1993, 'Ja til Europa' (tekst 7), er et eksempel på en leder, der er mere kompleks, end ledere er flest.

Dette kan på sin side ikke undre i betragtning af avisens vanskelige situation i forbindelse med folkeafstemningen om Edinburgh-forliget. Bladets redaktionelle holdning, f.eks. som udtrykt i lederen d. 18.05, var nemlig positiv, samtidig med at debatsiderne viste, at en betragtelig del af dets læsere var negative. Denne tekst giver således en glimrende anledning til at vise rækkevidden af Longacre's teksttypeteori over for en vanskelig tekst. I særdeleshed skal vi her se eksempler på både rekursivitet og indlejring. Endvidere bekræfter teksten klart den tidligere fremsatte påstand, at den nærmere bestemmelse af en teksts typologiske tilhørsforhold er en dynamisk proces, der sker i et stadigt vekselspil mellem rent tekstinterne overvejelser og overvejelser over tekstens intenderede adressat, dens ideallæser.

Hvis man læser afsnit (1), ser det ud til, at teksten er en Opfordring til Ja-sigerne om at arbejde for bred opbakning bag Ja'et, med det Argument at Nej-sigerne bør befries fra deres frygt. Afsnittet slutter med en Appel 'det skylder I dem'. Det ser alt-

Ja til Europa

Vejen banet for nye initiativer

1. EFTER DET danske ja må flertallet bag det nationale kompromis mellem de politiske partier arbejde for folkelig opbakning. Kompromiset viser klart, hvad Danmark vil i EF. Ja-sigerne har bekræftet, at de føler sig forpligtet af denne enighed. Nu skal den store del af befolkningen, der stemte nej, have afkræftet frygten for, at vi nu er på den berømte glidebane. Det skylder flertallet mindretallet i et demokrati.

2. Internationalt har interessen sumlet sig om Danmark, ikke mindst fordi England har knyttet sin afgørelse til den danske i en grad, som ikke er set siden 'Danmark over England bød', som det hedder i fædrelandssangen. Selv om det kan føle som en overvurdering, har udviklingen vist, at et lille land har haft indflydelse på det seneste års debat om samarbejdet.

3. DER ER grund til at glæde sig over den danske afgørelse både i Danmark og i resten af Europa.

4. Edinburgh-aftalen og erklæringerne derfra fremmer åbenhed både i det interne samarbejde og i EF's forhold til omverdenen.

5. Efter udsigten til en snarlig ratifikation skal kræfterne flyttes fra striden, om hvordan samarbejdet organiseres, til at løse de meget tunge problemer, som alt for længe har afventet denne afklaring.

6. NU ER det de vigtige internationale perspektiver, det gælder. Det er forhandlingen om optagelsen af de ny ansøgerlande, som forhåbentlig også vil føre de andre nordiske lande med ind i Europa. Og det er ikke mindst løsningen af de store problemer, som omvæltningerne i Ost- og Centraleuropa har ført med sig.

Det er afgørende, at Danmark arbejder for, at EF-Unionen kan udvikle sig til det folkenes Europa, som kan sikre, at der igen kommer gang i alt det, som har afventet denne afgørelse. At der skabes et stabilt og et mere fredeligt Europa. Og at samarbejdet fører bevis for, at det kan starte det europæiske lokomotiv.

7. På det rent nationale plan er der nu ikke flere uanskyldninger for at tøve. Nu må regeringen på banen med den indsats for at genskabe den økonomiske vækst og beskæftigelsen.

POLITIKEN

så ud til, at teksten er persvasiv eller hortativ, og at dens intenderede læsere er Ja-sigere. Men hvis man fortsætter med at læse teksten ud fra den antagelse, kommer man i vanskeligheder allerede i afsnit (2), der forsikrer læserne om, at det sidste års europæiske debat har vist, at et lille land godt kan have indflydelse. Denne opfattelse må Ja-sigerne antages at have haft i forvejen, og forsikringen giver simpelthen ikke mening, med mindre man reviderer sin hidtidige antagelse om tekstens ideallæser. En videre læsning afslører da også, at tekstens ho-

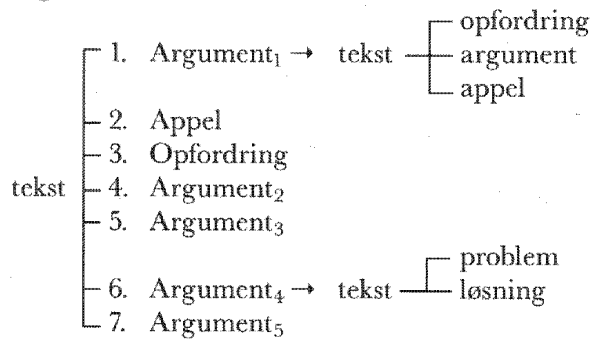
vedbudskab er, at der er grund til glæde, og alt andet i teksten kan betragtes som understøttende Argumentation og Appel. Teksten som helhed må således opfattes som en persvasiv tekst ('vær glade') rettet til Nej-sigere, og afsnit (1) viser sig under denne synsvinkel at være en realisering af trækket Argument i teksten: 'Ja-sigerne skal nok tage hensyn til jer'. Som vi har set, realiseres dette træk på sin side selv af en underordnet persvasiv tekst med trækkene Opfordring, Argument og Appel. Vi har således ikke blot at gøre med et eksempel på indlejring, som i 'En rigtig dom' (tekst 6), men også med rekursivitet.⁵ Ligeledes må afsnit (6-7) opfattes som et Argument ('Takket være Ja'et kan vi nu komme videre med integrationen af Norden og de østeuropæiske ansøgerlande'), som realiseres af en indlejret fremstillende tekst med to træk: Problem (optagelse af ansøgerlandene) og Løsning (aktiv rolle for Danmark).

Hele tekstens forløb tager sig nu således ud:

1. Argument ₁	Ja'et bliver ikke en glidebane
2. Appel	Det har vist sig at være sandt, at små lande kan spille en rolle
3. Opfordring	Vær glade
4. Argument ₂	Edinburg-aftalen fremmer åbenhed
5. Argument ₃	Nu kan vi komme i gang med de virkelige problemer
6. Argument ₄	Samarbejde med Norden og Østeuropa
7. Argument ₅	Løsning af nationale problemer

Så længe vi havde at gøre med tekster, hvor der er et enkelt forhold mellem træk og tekstuelle segmenter, var en sådan fremstilling af tekstens lineære forløb tillige en adækvat fremstilling af tekstens struktur. Men over for komplekse tekster, der som *Politiken*-lederen både rummer indlejring og rekursivitet, giver et diagram et mere dækkende billede af strukturen:

Figur 3

Konklusion: leder og nyhedstekst

Jeg har i det ovenstående talt om lederen fra et genreteoretisk synspunkt. Og jeg har talt, som om nyhedsmediernes sædvanlige opdeling af stoffet i nyheder, som er neutralt rapporterende, og kommentar, som er åbent og legitimt partisk, er helt uproblematisk. Det er naturligvis ikke tilfældet. For det første er det kun i avisens nyhedssektioner, at distinktionen søges overholdt. Men en moderne kvalitetsavis består foruden af nyhedssektionen af en række specialsektioner, hvor man knap nok lader som om, man overholder distinktionen, og hvor den desuden ikke giver særlig god mening. I kultursektionens artikler vil adskillige tekster naturligvis indeholde både beskrivelse og vurdering. I erhvervssektionen er der en glidende overgang mellem økonomisk reportage og økonomisk analyse. Og selv om sportssektionen i øvrigt udadtil opretholder distinktionen mellem nyhed og kommentar – f.eks. ved at bringe kommentarer af navngivne kolumnister, indeholder nyhedsartikler fra f.eks. fodboldkampe langt flere åbenlyst vurderende udsagn, end man ville tolerere i samme blads nyhedssektioner:

9. AaB spillede sæsonens bedste kamp og klædte Lyngby af, så holdets mangler blev udstillet, med svagt forsvar og en midtbane, der ikke kan følge med, når tempoet kommer derop, hvor det skal være i landets bedste fodboldrække. (Pol. 03.11.97)

For det andet kan man som bekendt give udtryk for sine holdninger på andre måder end gennem direkte vurderende udsagn. I *Politikens* nyhedsartikel om salget af Tele Danmark (jf. tekst 1) står bladets holdning til begivenheden således klar allerede fra

første sætning, når det siges, at Danmarkshistoriens største udenlandske investering 'kom i hus'.

For det tredje er der begivenheder, der ganske vist på den ene side er 'hard news', altså rigtige fysiske begivenheder såsom krige, drab og katastrofer, og som derfor hører hjemme i den 'neutrale' nyhedsreportage på avisernes forsider, men som på den anden side vækker så stærke og så ens følelser hos hele befolkningen, at de ikke egner sig til at blive omtalt i nyhedsjournalistikens sædvanlige, nogenlunde nøgternt rapporterende form. En begivenhed af den slags var prinsesse Dianas død natten mellem lørdag d. 30. og søndag d. 31. august 1997 på flugt fra en flok paparazifotografer. Begivenheden indtraf på det dårligst tænkelige tidspunkt i forhold til avisernes produktionscyklus: for sent til at komme med i søndagsaviserne, men på den anden side så tidligt, at dødsfaldet ikke lænere var en nyhed i forhold til mandagsaviserne. De tre landsdækkende omnibusaviser såvel som *Aktuelt* løste problemet på samme måde, idet de lod hovednyheden være fotografernes rolle i ulykken og befolkningens og myndighedernes reaktion derpå. Derved lykkedes det dem både at rapportere nøgternt og at bringe udtryk for sorg og vrede, men således at disse følelsesudtryk altid var tilskrevet andre end aviserne selv. Men derudover følte alle fire aviser åbenbart behov for at give en holdning til kende på egne vegne. Og det gjorde de ved at gengive udsnit af deres ledere på forsiden i direkte tilknytning til den egentlige nyhedsartikel. Disse udsnit var typografisk mere eller mindre tydeligt markeret som forskellige fra det egentlige forsidestof, f.eks. med overskriften, 'Politiken mener'. Markeringen var mindst tydelig i *Aktuelt*, men til gengæld også knap nok nødvendig, idet det citerede uddrag af lederen er et af de ret sjældne eksempler på en direkte opfordring til læserne:

Tekst 8: 'Boykot sladder- og sensationspressen', spalte fra *Aktuelts* forside 01.09.97

Det er en illusion at tro, at sladder- og sensationspressen pludselig får en bedre moral af Dianas død.

Der er penge i skidt, og så længe der er det, bliver de ved med at sælge skidt. Det er læserne, der må trække en grænse og boykotte sladderpressen og sensationsaviserne. Hvis ikke der kommer en modreaktion, er angrebene på disse blade og deres fotografer rent hykleri.

Prinsesse Dianas død sætter for første gang i

den mest bogstavelige forstand kød og blod på konsekvenserne af en medieudvikling, hvor moralen er gået fløjten, og der kun er kolde kontanter tilbage.

Spekulationen i vores nysgerrighed, vores behov for virkelighedsflugt til de kendtes uopnåelige luksuriøse tilværelse og vores behov for idoler [udspringer?] af mangel på personlige værdibegreber, mener Aktuelt.

Den sproglige forskel mellem nyhedshistoriens faktisk rapporterende narrative tekst og lederens vurderende og opfordrende hortative tekst er ikke til at komme uden om. Overskriften er en direkte imperativ: 'Boykot sladder- og sensationspressen', og selv om både opfordringen og appellen i teksten er holdt i upersonlige vendinger, er der næppe nogen tvivl om, at deres adressat også er bladets egne læsere:

10. Det er læserne, der må trække en grænse og boykotte sladderpressen og sensationsaviserne. Hvis ikke der kommer en modreaktion, er angrebene på disse blade og deres fotografer rent hykleri. (*Aktuelt* 01.09.97)

Selv om de praktiske muligheder for at luske vurderende udtryk ind i en tilsyneladende rapporterende tekst naturligvis er legio, og selv om de naturligvis bruges, viser eksemplet fra Dianas død to ting: for det første at der faktisk er en tydelig genre- og teksttypemæssig distinktion mellem nyhedsartikel og leder, og for et andet at avisernes redaktioner er opmærksomme på denne distinktion.

Noter

1. I den nyligt udkomne *Dansk Mediehistorie* (Jensen, ed. 1997) følges nyhedsartiklens udvikling således omhyggeligt, mens lederen kun nævnes sporadisk. Drotner et al. (1996), der har et helt kapitel om lederen, er i den henseende en undtagelse. I den engelsksprogede forskning er billedet det samme: Bell (1991) omhandler udelukkende nyhedsreportagens sprog; Fowler (1991) har ganske vist et kapitel om lederen, men karakteristisk nok indeholder det ikke én reference; i Coulthard (1994) er der ét kapitel om lederen (Bolivar 1994). Endelig har jeg selv i en række arbejder (Vestergaard 1995, 1996, under udgivelse) forsøgt at beskrive lederen under en kombination af argumentations-, diskurs- og genreanalytiske synsvinkler.
2. Det er den slags elementer, som Labov (1972) i sin

analyse af den mundtlige fortælling kalder 'evaluation', og som har til formål at vise tilhøreren, at den her historie er værd at lytte til. Her, som på en række andre felter, er der slående overensstemmelse mellem den mundtlige historie og nyhedsartiklen, se f.eks. Bell (1991), Hartley (1982), Katz (1987), White (1997).

3. Dette syn på argumentation stammer fra Toulmin (1958) og Perelman & Olbrechts-Tyteca (1958/1969). Bemærk, at synspunktet ikke på nogen måde udelukker den mulighed, at vi søger at løse tvivl om faktuelle spørgsmål gennem argumentation. Der er faktisk flere tilfælde, hvor der er ét og kun ét rigtigt svar, men hvor svaret ikke er umiddelbart tilgængeligt, og hvor vi følgelig må forsøge at argumentere eller ræsonnere os frem til svaret. Det er for det første tilfældet i megen forensisk argumentation ('Har den anklagede et alibi på mordtidspunktet?'), for det andet i videnskabelig argumentation ('Har der været liv på Mars?'), og endelig i utallige dagligdags situationer ('Hvor lagde jeg nu mine nøgler?').
4. Sammenlign også Coulthards (1994) 'imagined reader' og Ecos (1981) 'modellæser' ('ideallæser' eller 'mønsterlæser' ville have været en mere dækkende gengivelse af Ecos 'lettore modello').
5. Begreberne indlejring og rekursivitet stammer begge fra lingvistikken. Ved 'indlejring' forstås, at led i en underordnet kategori realiseres af en kategori, der normalt er overordnet. Ved 'rekursivitet' forstås, at et underordnet led realiseres af den samme kategori som det overordnede led.

Litteratur

- Bahtia, V. (1993): *Analysing Genre: Language Use in Professional Settings*, London: Longman
- Bell, A. (1991): *The Language of News Media*, Oxford: Blackwell.
- Bol var, A. (1994): »The structure of newspaper editorials«, in M. Coulthard (ed.) 1994, 276-294.
- Coulthard, M. (1994): »On analysing and evaluating written text«, in Coulthard, M. (ed.) 1994, 1-11.
- Coulthard, M. (ed.) (1994): *Advances in Written Text Analysis*, London and New York: Routledge.
- Dahl, Ø. (1995): »The use of stereotypes in intercultural communication«, in Vestergaard, T. (ed.) *Essays on Culture and Communication*, Aalborg: Centre for Language and Cultural Studies, 9-26.
- Drotner, K. et al. (1996): *Medier og kultur*, København: Borgen.
- Eco, U. (1981) »Læserens rolle«, in Olsen, M. & G. Kelstrup (eds.) *Værk og læser*, København: Borgen,
- Eggs, S. & J. Martin, (1997): »Genres and registers of discourse«, in van Dijk, T.A. (ed.) *Discourse as Structure and Process vol I*, London: Sage, 230-255.
- Fowler, R. (1991): *Language in the News*, London: Routledge.
- Frandsen, F. et al. (1997): *International markedskommunikation i en postmoderne verden*, Århus: Systime.
- Galtung J. & M. Ruge (1973): »Structuring and selecting news«, in S. Cohen & J. Young (eds), *The Manufacture of News*, London: Constable, 62-73.
- Hartley, J. (1982): *Understanding News*, London and New York: Routledge.
- Hoey, M. (1994): »Signalling in discourse: a functional analysis of a common discourse pattern in spoken and written English«, in M. Coulthard (ed.) 1994, 26-45.
- Jensen, K.B. (ed.) (1997): *Dansk Mediehistorie I-III*, København: Samleren.
- Katz, J. (1987): »What makes crime 'news'«, *Media, Culture and Society*, vol. 9 nr. 1, 47-75.
- Labov, W. (1992): *Language in the Inner City*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Leech, E. (1967): *A Runaway World?*, London: Oxford University Press.
- Longacre, R.E. (1972): *An Anatomy of Speech Notions*, Lisse: Peter de Ridder.
- Longacre, R.E. (1992): »The discourse strategy of an appeals letter«, in W.C. Mann, C.M.I.M. Matthiesen & S.A. Thompson (eds.) *Discourse Description. Diverse Linguistic Analyses of a Fund-Raising Text*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 109-130.
- Perelman, C. & L. Olbrechts-Tyteca (1958): *La nouvelle Rhétorique: Traité de l'argumentation* (Engelsk oversættelse: *The New Rhetoric. A Treatise on Argumentation*, Notre Dame: University of Notre Dame Press, 1969).
- Pilegaard, M. & F. Frandsen (1996): »Text type«, in Verschueren, J. et al. (eds.) *Handbook of Pragmatics*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Swales, J.M. (1990): *Genre Analysis. English in Academic and Research Settings*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Tannen, D. (1979): »What's in a frame? Surface evidence for underlying expectations«, in Freedle, R.O. (ed.) *New Directions in Discourse Processing*, Norwood, N. J.: Ablex, 137-181.
- Toulmin, S. (1958): *The Uses of Argument*, Cambridge: Cambridge University Press.
- van Dijk, T.A. (1988): *News as Discourse*, Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum.
- Vestergaard, T. (1995): »On the open-endedness of argument«, in S. Millar & J. Mey (eds.) *Form and Function in Language*, Odense: Odense University Press: 137-150.
- Vestergaard, T. (1996): »Argumentationsmønstre i britiske avisledere«, in F. Frandsen (ed.) *Medierne og sproget*, Aalborg: Aalborg Universitetsforlag, 33-50.
- Vestergaard, T. (under udgivelse): »That's not news: Persuasive and expository genres in the press«, in A. Trosborg (ed.) *Analysing Professional Genres*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Vestergaard, T. & K. Schrøder (1985): *The Language of Advertising*, Oxford: Blackwell
- White, P. (1997): »Death disruption and the moral order: the narrative impulse in mass-media 'hard news' reporting«, in Christie, F. & J.R. Martin (eds.) *Genre and Institutions. Social Processes in the Workplace and School*, London: Cassel, 101-133.

Torben Vestergaard er professor ved Institut for Sprog og Internationale Kulturstudier, Aalborg Universitet